

Катерина Миколаївна РЕЧКА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
Таврійський державний агротехнологічний університет
E-mail: rechkanegerey@gmail.com

**АНАЛІЗ НАПРЯМІВ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ФАКТОР ЙОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Речка, К. М. Аналіз напрямів ринкової трансформації сільського господарства як фактор його економічного зростання та розвитку [Текст] / Катерина Миколаївна Речка // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 1. – С. 72-82. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Економічний розвиток сільського господарства – це процес удосконалення його стану, перехід до вищого, якісно нового рівня. У цьому контексті він ідентичний інноваційному процесу, тобто є постійним оновленням всіх складових аграрного виробництва, прогресивні зміни, що сприяють підвищенню продуктивності й ефективності виробничо-господарської діяльності агроформувань, зростанню їхньої прибутковості і конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому аграрних ринках. Тією чи іншою мірою у виробничо-господарській системі аграрної сфери економіки в часі та просторі спостерігаються прогресивні, кількісні та якісні зміни. Вони можуть відбуватися, точніше набувати характеру еволюції або революції, саморозвитку чи свідомого стимулювання до використання інновацій для вирішення основних завдань економічного зростання і розвитку.

У статті було визначено, що змістом аграрної трансформаційної економіки є перетворення системи соціально-економічних відносин. Доведено, що змінюються практично всі складові економіки, такі, як спосіб координації та підтримки рівноваги, відносини власності, тип відтворення, структура виробництва, інститути і право. З'ясовано, що у зв'язку з цим відбувається зведення аграрних трансформаційних процесів до трьох ознак, а саме: лібералізації, приватизації та стабілізації, які типові для багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. Також вивчено теоретичні, методичні та практичні проблеми трансформаційних процесів. Проведено системний аналіз основних проблем та суперечностей трансформацій аграрного сектору економіки, особливостей аграрної реформи в Україні, основних напрямків земельної реформи.

Ключові слова: аграрні трансформації; земельна реформа; ринкова трансформація; аграрний ринок; економічне зростання; державний вплив; економічний розвиток.

Kateryna Mykolaivna RECHKA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Tavria State Agrotechnological University
E-mail: rechkanegerey@gmail.com

ANALYSIS OF DIRECTIONS OF THE MARKET TRANSFORMATION OF AGRICULTURE AS A FACTOR OF ITS ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract

Economic development of agriculture is a process of improving its state, moving to a higher, qualitatively new level. In this context, it is identical to the innovation process that is the constant updating of all components of agriculture. Progressive changes improve the productivity and efficiency of industrial and economic activities of agricultural enterprises, increase their profitability and competitiveness in the domestic and foreign agricultural markets. To a greater or lesser extent, progressive, quantitative and qualitative changes are observed in the production and economic system of the agrarian sphere of economy in time and space. They can occur, more precisely, to acquire the character of evolution or revolution, self-development, or conscious incentives to use innovations to solve the main tasks of economic growth and development.

It has been determined in the article that the content of the agrarian transformation economy is the transformation of the system of social and economic relations. It is proved that practically all components of the economy, such as the way of coordination and maintaining equilibrium, property relations, type of reproduction, structure of production, institutions and law, are changing. Three characteristics of agrarian transformation processes have been investigated. They are liberalization, privatization and stabilization. The theoretical, methodological and practical problems of transformational processes have also been studied. A systematic analysis of the main problems has been carried out. The main contradictions of transformation of the agricultural sector, the characteristics of agrarian reform in Ukraine, the main directions of land reform have been determined.

Keywords: *agrarian transformations; land reform; market transformation; agrarian market; economic growth; state influence; economical development.*

JEL classification: *O13, Q15, Q18*

Вступ

Трансформаційні процеси виступають найважливішим елементом соціально-економічного розвитку економіки України, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного агросектору економіки, зміцнення національної продовольчої безпеки держави. Актуальність проблеми зростає ще й тому, що розвиток аграрного сектору України відбувається в умовах низької економічної ефективності виробництва, низки невирішених проблем щодо адаптації аграрного виробництва до умов ринку, які пов'язані насамперед зі складними, несистемними й суперечливими трансформаційними процесами у цій сфері економіки. Основною причиною цього є ігнорування об'єктивних економічних законів розвитку суспільства і господарства, недостатність науково-практичного обґрунтування формування нових господарських структур в аграрній сфері економіки та економічних взаємовідносин між ними [14, с. 5].

На проблему трансформації аграрного сектору України звертають значну увагу вчені-економісти, експерти, політики, бізнесмени та громадських діячі, вітчизняні політики. Теоретичні питання реформування аграрного сектору розкриваються в провідних фахових періодичних виданнях, у підручниках і монографіях. Цими питаннями займалися, зокрема, В. Андрійчук [1], Ю. Губені [2], Т. Дудар, Ю. Лупенко [8], Л. Мельник [4], М. Малік [8], В. Месель-Веселяк, О. Олійник [7], П. Саблук [9], В. Юрчишин [13] та ін. Проте слід наголосити на тому, що окремі питання щодо здійснення ринкових трансформацій у нових умовах господарювання вимагають більш глибокого вивчення і обґрунтування нових методичних підходів у реалізації цієї важливої аграрної економічної проблеми.

Мета статті

Метою статті є аналіз та обґрунтування поглядів на економічну систему аграрної трансформації, поняття та розподіл її на етапи розвитку за період її незалежності.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні широке коло науковців і практиків з аграрної економіки прийшли до висновку, згідно з яким в Україні є потреба і можливість підвищення темпів економічного зростання на засадах розвитку всіх агропідприємств, а відповідно галузі загалом. Для цього потрібно її реформування.

Для початку визначимо зміст поняття «реформа». Остання має французьке (reforme) і латинське походження (reformato) і буквально означає змінення, перебудова, перетворення. Відповідно реформатор [лат. reformator] – це та людина (суб'єкт), котра є ініціатором реформи і керує її здійсненням.

Наведене вище дає підстави сформулювати такі положення. По-перше, реформи можуть проводитися у всіх сферах людського життя, економічній зокрема. По-друге, реформація на відміну від спонтанного розвитку є свідомим процесом, який здійснюється особливими суб'єктами – реформаторами. Їм має належати розробка ідеї реформи, її мети, напрямів і засобів реалізації. По-третє, мета будь-якої реформи – перебудова, як мінімум удосконалення існуючого стану, більш поглиблений варіант його перебудови, перехід на якісно вищий рівень. Відповідно аграрна реформа щодо усіх її складових (земельна реформа і реформування виробничо-господарської структури аграрного виробництва) – це корінні свідомі зміни у функціонуючій моделі сільського господарства, а в кінцевому підсумку забезпечення економічного зростання і розвитку агропідприємств і сільського господарства загалом. В іншому разі реформа втрачає сенс, по суті є антиреформою, оскільки до перебудови певне економічне явище чи процес краще забезпечували економічне зростання і розвиток галузі. І це свідчить про прорахунки в діях реформаторів.

Головним ініціатором і, образно кажучи, режисером аграрної реформи була держава, усі гілки її влади. Можна стверджувати, що саме вона мала здійснювати аграрну реформу і нести відповідальність за її результати. У цьому зв'язку Ю. Е. Губені справедливо стверджує, що послідовна і передбачувана аграрна політика має базуватися на певних витоках, спадковості та системності, зокрема вона може мати таку ієрархію (рис. 1).

Рис. 1. Схема формування концепції стратегічного розвитку аграрної політики – «Піраміда політики» [3].

Ретроспективний аналіз стратегії і тактики аграрної реформи дає підстави для оцінки того, що було здійснено на практиці в цьому контексті.

Основною метою аграрної реформи в Україні було прискорення темпів економічного й соціального розвитку аграрного сектору на основі формування багатоукладної економіки, забезпечення раціонального використання й охорони земель [7, с. 96].

Усі ці й подібні визначення мети аграрної реформи самі по собі є науково обґрунтованими. Водночас вони є або односторонніми, або охоплюють і напрями реалізації мети. Вважаємо, що стратегічною метою аграрної реформи є підвищення соціоекономічного ефекту від її проведення, тобто збільшення продуктивності й ефективності сільського господарства і на цих засадах добробуту селян і всього населення, створення належної продовольчої безпеки країни.

Викладене вище дає підстави сформулювати такі положення щодо необхідності, мети і головних напрямів здійснення аграрної реформи в Україні.

Більшістю науковців і офіційно було визнано незадовільний стан сільського господарства в колишньому Радянському Союзі, в Україні зокрема. Воно характеризувалося як низькоефективне. Дійсно, за такими параметрами, як продуктивність і ефективність виробництва, рівнем використання природо-людського потенціалу і забезпеченістю продовольчої безпеки вітчизняне сільське господарство суттєво відставало від цієї галузі в економічно високорозвинених країнах світу (США і Канади, країн Західної Європи, Австралії).

Безперечно, економічне зростання в аграрному секторі України відбувалося. Так індекс сільськогосподарської продукції у 1990 р. становив 131,1 % щодо 1970 р. [11, с. 40]. Однак здійснювалося воно здебільшого екстенсивним шляхом. Темпи інноваційного розвитку відставали від країн з розвинутою ринковою економікою, особливо з початком науково-технічної революції. Там ще в 60-70 роках минулого століття були розбудовані і функціонують нині постіндустріальні (інноваційні) моделі сільського господарства.

Висновок науковців, зрозуміло – прибічників реформування сільського господарства, однозначний: «...ринкова економіка у всьому світі продемонструвала

незаперечні переваги перед централізованою, плановою економікою» [10, с. 5]. А це переконливо доводить об'єктивність потреби ринкової трансформації сільського господарства.

Цілком очевидно, що кінцева мета аграрної реформи – підвищення добробуту селян і всього населення, забезпечення належного рівня продовольчої безпеки країни. Усе інше, у тому числі економічне зростання і розвиток сільського господарства – це умови, засоби і важелі досягнення цієї мети.

Отже, усі, причетні до аграрної реформи, прийшли до загального висновку. Згідно з ним, функціонуюча модель сільського господарства в Україні 70–90-х років ХХ ст. була низькоефективною і суттєво поступалася моделям сільського господарства в країнах з розвинутою ринковою економікою. Звідси потреба кардинально реформувати сільськогосподарське виробництво в напрямі ринкової трансформації суттєво одержавленої моделі сільського господарства.

Цілком очевидно, що ідея і мета аграрної реформи потребувала конкретизації, розробки як мінімум парадигми, концепції, стратегії і на цих засадах проекту розбудови моделі сільського господарства ринкового типу. У цьому зв'язку доречно процитувати В. В. Юрчишина, який справедливо зазначав: «...аграрна революція у найзагальнішому розумінні покликана виконати триєдину стратегічно-цільову функцію, з її суспільними, соціально-економічними і виробничо-господарськими складовими. Реалізація такої функції можлива лише за умови всебічного науково-прикладного розроблення і забезпечення ефективного практичного прояву потенціалу кожної з цих складових у процесі її розвитку» [13, с. 50-51].

Оскільки ініціатором проведення аграрної реформи була держава, то вона й мала б розробити, зрозуміло, найбільш прийнятну для України модель сільського господарства. У цьому зв'язку одні науковці вважають, що в Україні було відпрацьовано власну модель реформування аграрного сектору загалом і земельних відносин зокрема. «Створені форми господарювання за розмірами відповідають моделям світового ведення галузі: великі сільськогосподарські підприємства – американській і колишнього Радянського Союзу, фермерські – європейській і американській, а господарства населення – японській і китайській моделям» [12, с. 142].

На погляд інших, в Україні «...до цих пір ні наука, ні законодавчий орган, ні державні управлінські структури не дали чіткої відповіді на ключове стратегічне питання: яку модель розвитку сільського господарства ми будемо і якою вона має бути в перспективі» [1, с. 5].

Дискусії, як відомо, – джерело розвитку будь-якої науки, але за умови, що вчені намагаються найбільш повно розкрити «істинність» того чи іншого явища або процесу. Стосовно широко визнаної тези про те, що «в Україні було відпрацьовано власну модель реформування аграрного сектору загалом і земельних відносин зокрема», то вона значною мірою не відповідає реаліям того часу, а в останні роки на це питання не звертається належної уваги. Спробуємо аргументувати це положення.

Вихідний пункт аграрної реформи – об'єктивність потреби ринкової трансформації сільського господарства. Цілком очевидно, що це завдання потребувало врахування як мінімум трьох обставин. По-перше, теорії ринкової економіки. Вона була відома і розроблена ще класиками політекономії та їх послідовниками. По-друге, практичного досвіду функціонування ринкової моделі сільського господарства в країнах з розвинутою ринковою економікою загалом і на постіндустріальному етапі їх розвитку зокрема. По-третє, стану вітчизняного сільського господарства, яке підлягало реформуванню (тобто на межі 80–90-х років ХХ ст.). Саме це мало б слугувати

формалізації мети, стратегії і головних напрямів аграрної реформи, визначення хоча б концептуально майбутньої моделі сільського господарства.

Розглянемо ці питання більш детально. Почнемо із головних положень теорії ринкових відносин. Зрозуміло, що ми не ставимо завдання їх поглибленого викладення. Мова йде про відповідність дій реформаторів відомим положенням економічної теорії. Одне із головних: для переходу до ринкових принципів господарювання – це врахування умов, які об'єктивно необхідні для становлення, функціонування і розвитку ринково-підприємницького середовища в будь-якій сфері й галузі економіки. Ними є: 1) суспільний поділ праці; 2) економічна, а відповідно, і правова самостійність суб'єктів господарювання. Першу умову не потрібно було створювати, оскільки суспільний поділ праці відбувався і в одержавленій моделі сільського господарства. Відносно другої умови, яка є безпосередньою причиною формування ринково-підприємницького середовища, то, як вже зазначалося нами, ні колгоспи, ні радгоспи не були економічно самостійними. А тому за великим рахунком ринкова трансформація могла обмежитися наданням їм економіко-правового суверенітету, тобто здійснити роздержавлення без приватизації. Саме це був один із варіантів ринкової трансформації «суспільного» сектору. Звернемо увагу, що цей варіант – найбільш простий і доступний для реалій того часу. Його відстоювали партії лівого спрямування. Принаймні він міг бути використаний поряд з іншими або як тимчасовий. Натомість широкий науковий загал був переконаний в об'єктивній необхідності роздержавлення колгоспів і радгоспів шляхом приватизації їхнього майна і землі. Відносно останньої, то це питання досліджується нами окремо. Лише підкреслимо, що помилковим є положення, згідно з яким приватизація землі і майна є об'єктивною, обов'язковою умовою ринкової трансформації сільського господарства.

Тут доречно навести висловлювання тих науковців, які вважають, що «...приватизація не є обов'язковою умовою ринкової трансформації об'єктів державної чи колгоспно-кооперативної власності. Інша справа, що вона є найбільш радикальним (але не єдиним) засобом здійснення роздержавлення, тобто забезпечення економіко-правової самостійності суб'єктам господарювання. Досвід країн з розвиненою ринковою економікою свідчить про те, що в промисловості основна частка товарів виробляється на приватно-колективних і навіть державно-акціонерних підприємствах (публічних корпораціях)» [4, с. 110].

У кінцевому підсумку виникає питання, чому один із можливих варіантів ринкового реформування аграрного сектору (особливо це стосується земель сільськогосподарського призначення) подається як обов'язкова і єдина умова? Відповідь може бути така: нерозуміння нашими науковцями і урядовцями теоретичних основ ринкової економіки або їхнє небажання їх дотримуватись. Скоріше всього, сталася абсолютизація чинника приватної власності на виробничі ресурси, формування власника землі і майна.

Вітчизняні реформатори, на засадах об'єктивних законів становлення і розвитку ринкової економіки (суспільний поділ праці і економічний суверенітет первинних виробничих одиниць) мали б обрати найбільш прийнятний варіант розбудови виробничо-господарської структури аграрної сфери національної економіки. Вона мала б базуватися не тільки на об'єктивних економічних законах товарного виробництва, але й враховувати передреформений стан сільського господарства в Україні і досвід функціонування кращих моделей сільського господарства в країнах з розвиненою ринковою економікою. І вже на цих розробках законодавча й інші гілки влади мали б розробити концепцію, цілі, стратегію розбудови ринкової моделі, створити ефективне правове поле для виробничо-господарської складової сфери. Цього зроблено не було.

Іншими словами, відсутність належного рівня наукового обґрунтування аграрної, у т. ч. земельної реформи – очевидна.

На початку аграрної реформи більшість науковців вказували на необхідність розбудови «багатоукладного» сільського господарства. При цьому мова йшла про різні організаційно-правові форми агрогосподарств. Само по собі це положення науково обґрунтоване, але значно узагальнене. Насамперед воно не дає відповіді на питання, який уклад і чому має бути ключовим і наскільки відрізняються між собою існуючі уклади.

Відносно базового «укладу», то в науковій літературі не було однозначного підходу. На погляд одних, в основі майбутньої моделі аграрної економіки України «...має бути селянське (фермерське) господарство, тим більше, що світова практика свідчить про доцільність саме такої форми» [8, с. 380-381]. За фермерським господарством «...майбутнє розвитку аграрного сектора економіки нашої країни» [9, с. 135]. На думку інших, основною формою виробництва повинні бути великі індустріальні сільськогосподарські підприємства, які можуть забезпечити високий рівень продуктивності праці. Орієнтація на дрібні фермерські господарства шляхом реорганізації колгоспів і радгоспів є грубою помилкою, що привела до руйнування вже досягнутого рівня розвитку продуктивних сил цієї галузі [6, с. 122, 445-446]. Найефективнішими на сучасному етапі будуть формування, побудовані на приватній власності на землю та майно і колективних формах організації праці, за яких кожний учасник такої кооперації одержує плату залежно від розміру вкладеного в загальне виробництво капіталу і праці [5, с. 24]. Найбільшого розповсюдження у всіх регіонах України набудуть організаційно-правові структури приватно-орендного та кооперативного типу. Вірогідно, що такі структури в перспективі займатимуть більше половини всіх організаційно-господарських формувань різної модифікації. Особливого розвитку набуде формування інтегрованих виробничих систем. Широке коло науковців наполягали на становленні багатоукладності в сільському господарстві, тобто розвитку різних організаційно-правових форм господарювання на селі – фермерських господарств, корпоративних підприємств різного статусу, приватних підприємств, державних підприємств і аграрних та агропромислових холдингів. Умовою такого розвитку було забезпечення рівноправного господарювання для усіх організаційно-правових форм аграрного бізнесу» [2, с. 12].

Зіставлення і критична оцінка різних точок зору науковців і практиків переконливо доводить необхідність системного підходу до такого складного завдання, як створення нових господарських структур ринково-підприємницького типу.

Вагомим аргументом на користь формування власника-господаря і водночас працівника є відомий ефект чинника «тотожності власності і праці». Цим значною мірою пояснюється той незаперечний факт, що фермерство сімейного типу у всіх країнах з розвиненою ринковою економікою дотепер є ключовою організаційно-правовою формою у сільському господарстві. Для сільського господарства це має особливо важливе значення. Але в епоху НТР економічна ефективність і стабільність агроформувань усе більше визначається рівнем їх техніко-технологічної оснащеності, яка потребує відповідних земельних площ і професійних кадрів загалом й менеджерів зокрема. Незалежно від організаційно-правової форми великотоварні агроструктури мають переваги у використанні новітніх видів техніки, технологій, робочої сили, земельних ресурсів, упровадженні науково обґрунтованих сівозмін. А більш-менш великі господарства, як правило, несімейного і родинного типу, хоча можуть бути такими, але в межах певних об'єднань або з використанням найманих працівників [4, с. 111].

У приватно-спільних агроформуваннях, зрозуміло, ефект впливу чинника власності на результати господарювання поступається приватно-сімейним, але, як правило, тут використовуються «переваги великого виробництва». Саме це й зумовлює зазначені раніше світові тенденції в розвитку сільського господарства (кооперація сімейних ферм, корпоратизація, поглиблена їхня спеціалізація, інтеграція з підприємствами третьої сфери АПК, концентрація виробництва).

Попри очікувані позитиви щодо реформування сільського господарства в напрямі формування кожного працюючого як власника-господаря, тобто широкомасштабний розвиток сімейних форм господарювання і посилення при цьому на практичний досвід сільського господарства країн Заходу, цей напрям реформування сільського господарства вважаємо дещо однобічним. Потрібно враховувати притаманні тенденції розвитку сільського господарства в останні десятиліття. Але, напевне, головним у проведенні ринкової трансформації одержавленої моделі сільського господарства мала б бути більш повна її соціоекономічна оцінка.

У першому кварталі 2000 р. адміністративно проведено реформування колгоспів і радгоспів. До цього часу не спромоглися виробити відповідні нашим умовам моделі організації аграрного виробництва.

Поспішно проведене звичним радянським методом згори донизу реформування, природно, виявилось нежиттєвим. Майже ніде новостворені тоді підприємства не прижилися. Відтоді чи не в кожному селі пройшли організаційні зміни, кількаразові перетворення господарств із зміною власників, загибеллю багатьох підприємств, втратою матеріальних ресурсів, позбавленням трудівників права на участь в управлінні виробництвом.

Особливої шкоди завдало порушення зв'язків підприємств із сільськими громадами. Значна частина нинішніх сільрад не мають на своїй території місцевого підприємства, яке було б матеріальною базою самоврядування. Здебільшого угіддя села розділено між різними підприємствами, а підприємство орендує землю на кількох територіях, часто віддалених одна від одної. Господарі нових підприємств намагаються зареєструватися в іншому місці і не мати соціальних обов'язків перед сільськими громадами [12, с. 697-698].

Викладене вище переконливо свідчить, що розбудова ринкової моделі сільського господарства на засадах ринкової трансформації одержавленої моделі потребувала системного підходу. Він має містити, як вже зазначалося нами, три важливих складові.

По-перше, теоретико-методологічні основи формування, розвитку і стану ринково-підприємницького середовища в господарській діяльності агровиробників загалом і в сільському господарстві зокрема. По-друге, аналіз сучасних моделей сільського господарства в країнах з розвиненою ринковою економікою і притаманні їм тенденції розвитку. По-третє, зважити на реалії сільського господарства напередодні його ринкової трансформації.

Положення щодо позитивного впливу фактора «тотожності власності і праці» на господарську діяльність – сумнівів не викликає. Саме тому більшість науковців зосередили увагу на чиннику приватної власності, точніше абсолютизували його. На їхній погляд, аграрне господарювання повинно ґрунтуватися на приватно-сімейних формах, в яких поєднується власник – господар – працівник. Адже найвища ефективність виробництва досягається за умов тотожності власності і праці. Це підтверджує як вітчизняний, так і зарубіжний досвід. Але не менш важливо було враховувати реалії сільського господарства в кінці 80-х початку 90-х років ХХ ст. Тобто доцільно було виходити з того, що в Україні не було сприятливих об'єктивних умов для

формування виключно агробізнесових приватних форм господарювання переважно сімейного типу. При цьому не зовсім коректними є посилення на досвід економічно розвинених країн. Адже в них спостерігається тенденція до усупільнення ферм сімейного типу, а також посилення процесу одержавлення сільського господарства.

Узагальнюючи, слід зауважити, що за великим рахунком, регулятивні дії держави щодо реформування економічного зростання і розвитку сільського господарства далекі від досконалості. Нерідко вони навіть гальмують ці процеси. І справа, напевне, не тільки у професіоналізмі управлінців. Більшість з них дивляться на державне управління як приватний бізнес. Звідси їх корумпованість і неефективність дій в інтересах розвитку галузі і всього суспільства. Викладене стосується всіх напрямів аграрної політики держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Науково обґрунтована відповідь на поставлене питання потребує аналізу стану таких складових функціонуючої моделі сільського господарства, як виробничо-господарський сегмент, рівень техніко-технологічної оснащеності та прибутковості, стан менеджменту. На особливу увагу заслуговує питання продуктивного та водночас раціонального використання головного виробничого ресурсу аграрного виробництва – земель сільськогосподарського призначення. У світлі вищевикладеного щодо результатів аграрної реформи можна стверджувати: з точки зору головного її напрямку – ринкової трансформації одержавленого сільського господарства, то його можна загалом оцінити позитивно. На сьогодні в Україні розбудована і функціонує модель сільського господарства ринково-підприємницького типу. Усі суб'єкти виробничо-господарської діяльності мають вибір сфери і місця агробізнесу. Зрозуміло, що вони враховують при цьому регулятивні дії ринку. У практичному плані йдеться про орієнтацію на ринкову кон'юнктуру того ринку, на якому агровиробники мають намір здійснювати реалізацію своєї продукції. Втручання держави в сільське господарство суттєво обмежено.

Вважаємо, що головну ціль аграрної реформи не можна вважати досягнутою. Принаймні відчутних позитивних соціоекономічних зрушень поки що не відбулося. Замість високопродуктивного та конкурентного сільськогосподарського виробництва в Україні функціонує така його модель, яка суттєво поступається економічно розвиненим країнам Заходу. А це створює чималі перешкоди в умовах інтеграції національного сільського господарства в євро простір і світове господарство.

Список літератури

1. Андрійчук, В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3-15.
2. Андрійчук, В. Г. Виклики агробізнесу: пошук відповідей / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 12-22.
3. Губені, Ю. Е. Агробізнес у системі організації сільського господарства / Ю. Е. Губені // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 34-38.
4. Мельник, Л. Л. Економічна засади прибутковості сільського господарства: монографія / Л. Л. Мельник. – Дніпро, видавництво «Свідлер А. Л.». – 2016. – 346 с.
5. Науковий вісник Львівського національного університету Ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. – Серія Економічні науки. – Том 14, № 1 (51), ч. I. – 2012. – 463 с.

6. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К.: ІАЕУААН, 2001. – 638 с.
7. Олійник, О. В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О. В. Олійник, Т. В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95-100.
8. Підприємництво в аграрній сфері економіки / М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, Л. В. Романова та ін.; за ред. П. Т. Саблука, М. Й. Маліка. – К.: ІАЕ, 1998. – 514 с.
9. Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: колективна монографія у двох томах / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Е. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2000. – Т. 1. – 2000. – 732 с.
10. Стасів, О. Ф. Реформування форм господарювання в аграрному секторі економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. Ф. Стасів. – Львів, 2007. – 20 с.
11. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2015 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2016. – 379 с.
12. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників (Київ, 16-17 жовтня 2012 р.) / редкол.: Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 762 с.
13. Юрчишин, В. Аграрні революції в Україні у контексті зламів політичних епох: витоки і сутність / В. Юрчишин // Економіка України. – 2009. – № 3. – С. 45-57.
14. Янишин, Я. С. Оптимізація напрямів ринкової трансформації аграрного сектора економіки регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Я. С. Янишин. – Житомир, 2006. – 24 с.

References

1. Andriychuk, V. H. (2013). Ahropromyslovi formuvannya novoho typu v konteksti stratehiyi rozvytku vitchyznyanoho sil's'koho hospodarstva. *Ekonomika APK*, 1, 3-15.
2. Andriychuk, V. H. (2015). Vyklyky ahrobiznesu: poshuk vidpovidey. *Ekonomika APK*, 5, 12-22.
3. Hubeni, Yu. E. (2009). Ahrobiznes u systemi orhanizatsiyi sil's'koho hospodarstva. *Ekonomika APK*, 7, 34-38.
4. Mel'nyk, L. L. (2016). *Ekonomichna zasady prybutkovosti sil's'koho hospodarstva*. Dnipro, Svidler A. L.
5. *Naukovyy visnyk L'viv's'koho natsional'noho universytetu Veterynarnoyi medytsyny ta biotekhnolohiy imeni S. Z. Hzyhts'koho*. (2012). Seriya Ekonomichni nauky, 14, 1 (51).
6. *Nova ekonomichna paradyhma formuvannya stratehiyi natsional'noyi prodovol'choyi bezpeky Ukrayiny u XXI stolitti*. (2001). Kyiv: IAEUAAN.
7. Oliynyk, O. V. & Kalashnikova, T. V. (2012). Derzhavna pidtrymka material'no-tekhnichnoho zabezpechennya ahrarnykh pidpryyemstv. *Ekonomika APK*, 7, 95-100.
8. Malik, M. Y., Lupenko, Yu. O., Romanova, L. V. (1998). *Pidpryyemnytstvo v ahrarniy sferi ekonomiky*. Kyiv: IAE.
9. Sabluka, P. T., Ambrosova, V. Ya., Mazneva, H. E. (2000). *Problemy ekonomiky ahropromyslovoho kompleksu i formuvannya yoho kadrovoho potentsialu*. Kyiv: IAE.
10. Stasiv, O. F. (2007). *Reformuvannya form hospodaryuvannya v ahrarnomu sektori ekonomiky*: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekonom. nauk: spets. 08.00.04

«Ekonomika ta upravlinnya pidpryemstvamy (za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti)».
L'viv.

11. *Statystychnyy zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrayiny» za 2015 rik.* (2016). Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny.
12. Lupenko, Yu. O., Sabluk, P. T. (2013). *Stratehiya rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku.* Kyiv: IAE.
13. Yurchyshyn, V. (2009). Ahrarni revolyutsiyi v Ukrayini u konteksti zlamiv politychnykh epokh: vytoky i sutnist'. *Ekonomika Ukrayiny*, 3, 45-57.
14. Yanyshyn, Ya. S. (2006). *Optymizatsiya napryamiv rynkovoyi transformatsiyi ahrarnoho sektora ekonomiky rehionu: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spets. 08.07.02 «Ekonomika sil's'koho hospodarstva i APK».* Zhytomyr.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2018 р.